

Győrffy Erzsébet

A folyóvíznevek kronológiai és területi állandósága

1. A magyar helynévkutatás története során a településnevek mellett legtöbbit a víznevekkel foglalkoztak a kutatók. A víznevek fontosságára szinte minden helynévkutató felhívja a figyelmet, e gazdag szakirodalommal rendelkező tudományterületet azonban mégis egyfajta aránytalanság jellemzi: többnyire a nagyobb vizek neveinek az etimológiai vizsgálatára törekedtek a szakmunkák, s ezekből vontak le — többnyire település- és népességtörténeti — következtetéseket. Mivel pedig ezek a nevek jórészt más nyelvek helynévrendszeréből kerültek át a magyarba, a fenti egyoldalúság egyúttal azt is jelenti, hogy a víznevekkel foglalkozó szakmunkákban a jövevényneveknek jóval nagyobb figyelem jutott, mint a belső keletkezésű elnevezéseknek, noha nyelvünkről az utóbbiak magától értetődően több ismerettel szolgálhatnak.

A magyar víznév-kutatás áttekintésekor ezen kívül azt is tapasztalhatjuk, hogy a szakemberek valójában két fő kérdéskört érintően foglalkoztak vízneveinkkel. A kutatók egyrészt a víznevek etimológiai megfejtését tartják feladatuknak: a jövevénynevek már említett csoportja mellett többnyire a szemantikai szempontból nem áttetsző belső keletkezésű nevek keltették fel az érdeklődésüket. A névfejtés mellett kedvelt téma továbbá egy-egy régió víznévkinccsnek tipológiai szempontú elemzése is, ami ritkábban más helynévtípusokkal összehasonlítva történik meg.

2. Tanulmányomban — a fentiekől eltérően — a folyóvízneveknek egy olyan kérdését kívánom érinteni, ami ezidáig jobbra elkerülte a kutatók figyelmét, vagy ha mégsem, alapvetően másként ítélték meg a jelenséget, mint ahogyan én magam látom. Írásomban azt a névtani szakmunkákban nemegyszer előkerülő állítást járom ugyanis körül, mely szerint a helynévrendszer legszívósabb és legállandóbb csoportját a víznevek alkotják. A legtöbb szakember — például KNEZSA ISTVÁN (1942: 3), LŐRINCZE LAJOS (1947: 24–5), BÁRCZI GÉZA (1958: 150), KISS LAJOS (1995, 1997) vagy a történész KRISTÓ GYULA (1985) — különösen a vízbőségüknel és hosszúságuknál fogva jelentős folyók elnevezéseire tartja igaznak ezt az állítást. E folyóvíznevek kontinuitására a szerzők többféle magyarázatot is adnak. KNEZSA ISTVÁN a nevek állandóságát egyrészt arra vezeti vissza, hogy a folyók — a településekkel szemben — nem pusztulnak el, másrészt a nevet legtöbbször a víz egész folyásán használják, így mindig marad, ha más nem, egy csekély lakosság, amely fenntartja azt (1942: 3). KISS

LAJOS, aki számos írásában foglalkozik e témakörrel, a vizeknek elsősorban a tájékozódásban és a közlekedésben, valamint a határvédelemben betöltött fontos szerepére hivatkozik (1999: 282). MARKÓ IMRE LEHEL a II. Névtudományi Konferencián megtartott előadásában a víz- (és más hely)nevek kontinuitását azzal magyarázza, hogy ezeknek „történetileg annyira fontos szerepük volt évszázadok, esetleg évezredek folyamán, s oly sok népközösséget érintő események fűződtek hozzájuk, hogy az egyes népek emlékezetében megőrződtek és hagyományozódtak” (1970: 86).

A kisebb vizek elnevezéseiről a kutatók azonban ritkán szólnak. BENKŐ LORÁND egyik korai írásában a középkori Nyárádmunte víznévanyagának jó részéről megjegyzi, hogy mára szinte teljesen eltűnt, illetve a vizek új nevet viselnek (1947: 259). BÍRÓ FERENC a 19. és 20. századi vízszabályozások kapcsán pedig arra hívja fel a figyelmet, hogy „a folyók, patakok, tavak, mocsarak medrének kiszáradásával, azok helyének eltüntetésével együtt nevük általában nem merül feledésbe, hanem tovább él a mesterséges vizek, tavak vagy határrészek, dűlők stb. neveként” (1992: 140).

E munkák elsősorban arra koncentrálnak közelítettek a víznevekhez, hogy a víz neve felcserélődik-e egy másik névvel. TÓTH VALÉRIA a víznevek múltkonysága mellett foglalkozott azonban azok változékonyságával is, vagyis azzal, hogyan élnek tovább a nevek (2003). A Zala megyei víznévkinccset elemezve azt tapasztalta, hogy a több mint 200 történeti folyóvíznévnek mintegy a fele valamilyen formában ma is tagja a helynévrendszernek. E nevek azonban különféle módon jelennek meg. Az elnevezések előfordulhatnak változatlan formában (pl. *Zala*), emellett azonban morfológiai szerkezetük is módosulhat: az elsődleges víznév kiegészülhet vízrajzi köznévvvel (pl. *Harkály* > *Harkály-patak*), de találunk példát arra is, hogy az elsődleges víznév *-i* melléknévképzős alakja kap vízrajzi köznévi utótagot (pl. *Csurgó* > *Csurgói-patak*). A *Gétye pataka* > *Gétyei-patak* típusú nevek esetében az összetartozást kifejező birtokos személyjel maradt el a vízrajzi köznévről, s az előtaghoz *-i* melléknévképző járult. E képző el is tűnhetett az előtagból: *Kis-Egerszegi-patak* > *Kis-Egerszeg-patak*. Sajátos típusú alkotnak azok az elnevezések, amelyeknek névrészcsere folytán a földrajzi köznévi utótagja cserélődik fel: *Kopasz-víz* > *Kopasz-patak*.

TÓTH VALÉRIA munkájában a vizsgált történeti nevek igen tág időhatárok között mozognak: a 13. század elejétől a 19. századig találunk neveket a feldolgozott névkinccsben. A legrégebbiről adatolható folyóvíznévi korpuszt vizsgálva azonban ugyancsak azt tapasztalhatjuk, hogy egyes nevek akár a mai napig továbbélnek a víznévrendszerben. A „Korai magyar helynévszótár” (KMHsz.) első kötetének víznevei közül például az Abaúj vármegye déli részén Szántó határában említett *Aranyos* nevű vizet ma *Aranyos-patak* néven nevezik. Ehhez hasonlóan vízrajzi köznévi utótaggal kiegészült alakban fordul elő napjainkban több Bihar vármegyei folyóvíznév is: *Kutas* > *Kutas-patak*, *Mohos* > *Mohos-folyás*, *Ölyvös* > *Ölyvös-ér*, de itt említhetjük meg például a Bereg megyéből adatolható

Mic > *Mic-patak* víznevet is. A korai ómagyar kori kétrészes víznevek gyakran birtokos személyjeles vízrajzi köznévi utótaggal rendelkeznek. A mai alakokban a legtöbbször funkciótlan birtokos személyjel már nem része a névnek: a korai ómagyar korból adatható *Bissó pataka* név mai formája így *Bissó-patak*. A *-t* helynévképző formáns redukciójával jöhetett létre a *Medest* elsődleges névformából a mai *Medes* víznév. A *Lüle pataka* > *Besei-patak*, *Hidas-patak* > *Hideg-patak* nevek esetében pedig az előtag cserélődött fel más névrésszel. Több név azonban változatlan formában él tovább mindmáig: pl. *Kompa*, *Szartos*, *Szuha*.

A folyóvíznevek folytonosságát azonban nem csupán az egyes elemei szintjén vizsgálhatjuk meg, hanem a rendszer egészén belül megfigyelhető tipológiai átrendeződésük is figyelmet érdemel.

3. Írásomban ezért elsősorban nem az egyes víznevek továbbélésről kívánok szólni, azaz nem egyfajta folyóvíznév-változástipológiát fogok bemutatni. A nevek változásának kérdését a továbbiakban sokkal inkább az utóbbi szempontra koncentrálna, a rendszerjellegük felől közelítem meg. A vizek elnevezéseiről azt is szokás állítani, hogy nyelvi felépítésüket tekintve hagyományörző jellegűek, azaz szemantikai felépítésük és szerkezettypusaik nagyfokú állandóságot mutatnak (vö. HOFFMANN 2009). A továbbiakban ennek a vélekedésnek igyekszem utánajárni, mégpedig olyan módon, hogy a víznevek jellemző szerkezeti típusait s az azokban bekövetkező módosulásokat tekintem át kronológiai és területi szempontból. Ezt két-két egymástól időben és térben távol eső folyóvíznévrendszernek az összehasonlításával valósítom meg: a legrégebbiről adatható, azaz az Árpád-kori Baranya és Heves vármegyék névkincsének és a mai Baranya megyei Sásdi járás és a hevesi Egri járás magyar víznévi anyagának összevetésével.¹ Fontosnak tartom azonban kiemelni, hogy elemzésemmel nem az említett területek és korok víznévkincsét kívánom elsősorban feltárni, inkább arra törekszem, hogy az efféle módszerrel végrehajtott vizsgálatok létjogosultságát igazoljam.

4.1. A mai és a régi víznévrendszerek összehasonlításának első lépéseként tekintünk át a két korszak egy- és kétrészes neveinek az arányát! Ezt az 1. táblázat szemlélteti.

terület és korszak	egyrészes név	kétrészes név
Árpád-kori Heves vármegye	38% (17 adat)	62% (28 adat)
Árpád-kori Baranya vármegye	81% (54 adat)	19% (13 adat)
mai Egri járás	7% (10 adat)	93% (131 adat)
mai Sásdi járás	15% (66 adat)	85% (363 adat)

1. táblázat. Az egy- és kétrészes folyóvíznevek megoszlása.

¹ A korai ómagyar kori Baranya vármegye anyagát a KMHsz. 1., míg Heves vármegye víznévkincsét a HA. 2. kötetéből állítottam össze; a szinkrón vizsgálat elkészítésekor pedig a BMFN. és a HMFN. adattárait használtam fel.

Az Árpád-kori Heves és Baranya vármegyék anyagát vizsgálva az egy- és kétrészes nevek arányában jelentős különbséget tapasztalunk. Heves vármegyében a kétrészes nevek vannak jelen nagyobb súllyal: a nevek valamivel több mint háromötöde két tagból áll. Baranya névkincsében ezzel szemben csupán minden ötödik névben fedezhetünk fel két névrészt. E területi eltérés alapján — még akkor is, ha figyelembe vesszük a lejegyzésre kerülő nevek esetlegességét — úgy tűnik, érdemes lenne azt a szakemberek körében elterjedt intuíciót is felülvizsgálni, mely szerint a régiségben az egyrészes nevek a jellemzőbbek, a névszerkezetek terén ugyanis területenként, vidékenként — mint látjuk — akár jelentős eltérésekkel is találkozhatunk.²

Az elemzés szempontjából a vizsgált mai járások névanyagában a kétrészes nevek fölénye még szembetűnőbben megmutatkozik: mindkét területen csupán kis mértékű az egyrészes nevek aránya: 7% az Egri járásban és 15% a Sásdi járásban.

Mindezek alapján a mai víznevekre jellemző kétrészséssel kapcsolatban azt mondhatjuk, hogy vélhetően a helynévrendszer más névtípusaiban is megjelenő kettős tagoltság analógiás hatására, valamint a helynevekben jelentkező ösztönös logikai-fogalmi kéttagságra törekvés eredményeképpen a víznevek körében is a kétrészes nevek váltak általánossá. Ez még az olyan középvezek elnevezéseinek a körében is végbemehetett, mint például az *Eger* > *Eger-patak*, *Mura* > *Mura vize*.

4.2. Ezután térjünk át az **e g y r é s z e s** víznevek szerkezeti felépítésének bemutatására! Mind a négy terület névanyagában főnévi alapszóból alakult folyóvíznevekkel találkozhatunk. E szófaji kategórián belül mind a köznevek, mind a tulajdonnevek alkotó módon részt vettek a névalkotásban, azonban eltérő megoszlásban. (Az egyrészes folyóvíznevekben megjelenő szerkezet típusokat a 2. táblázat összesíti.)

---

² A pontosabb kép kialakítása érdekében érdemesnek látszik megjegyezni azt, hogy a korai ómagyar kori Abaúj–Pilis vármegyék folyóvíznévi korpuszában (a betűrend szerint ide tartozó 40 megye névanyagában) az egy- és kétrészes víznevek megoszlása közel azonos: 51:49%. Meg kell említenünk azonban, hogy az egyrészes nevek egy ötödének kétrészes, azaz vízrajzi köznévvvel kiegészült alakváltozata is létezik — különösen igaz ez a jövevényvíznevekre. Érdemes továbbá az egy- és kétrészes nevek kronológiai megoszlását is nyomon követni, egyes korokban ugyanis egyik vagy másik névtípus dominánsabbá is válhatott. Az 1000–1249-ig tartó időszakban az egyrészes nevek a névállomány több mint kétharmadát adják. A 13. század második felében a két névszerkezet aránya kiegyenlítődik, majd ezt követően a korai ómagyar kor utolsó félszáz évében az arányok a kezdetekhez képest lényegében megfordulnak, és csupán körülbelül minden harmadik név áll egy névrészből. TÓTH VALÉRIA (2001: 217–8), KOVÁCS ÉVA (2008) és KOCÁN BÉLA (2009: 109–10) a történeti víznevek vizsgálata során ugyancsak arra az eredményre jutott, hogy Abaúj és Bars, továbbá Bihar, illetve Ugocsa vármegyék névkincsében a kétrészes nevek száma fokozatosan emelkedik.

	Heves vm.	Baranya vm.	Egri járás	Sásdi járás
puszta köznév	6% (1)	17% (9)	80% (8)	82% (54)
vízrajzi köznév	—	9% (5)	80% (8)	82% (54)
egyéb köznév	6% (1)	8% (4)	—	—
puszta tulajdonnév	77% (13)	46% (25)	20% (2)	4% (3)
jövevény víznev	24% (4)	31% (17)	20% (2)	1% (1)
személynev	12% (2)	4% (2)	—	—
egyéb helynev	41% (7)	11% (6)	—	3% (2)
képzett fn./mn.	17% (3)	26% (14)	—	14% (9)
kategorizálhatatlan	—	11% (6)	—	—

2. táblázat. Az egyrészes folyóvíznevekben megjelenő szerkezet típusok.

A formáns nélküli köznév csupán egy van a régi Heves vármegyében (*Eger*), Baranyában azonban minden hatodik névben ez a szócsoporthoz tartozik: vízrajzi köznévből alakult az *Ér*, *Fok*, *Séd*, *Maláka* (2) fanévből az *Alma*, *Gyűrű*, *Körös*, egyéb köznév szerepel a *Kas* víznevben. A közneveknél jóval nagyon arányban képviseltetik magukat a korai ómagyar kori korpuszokban a puszta tulajdonnévből alakult víznevek. Heves vármegyében a helynévből (főként településnévből) metonimikus névalkotással keletkezett nevek szerepelnek legnagyobb számban: *Bene*, *Szalók*, emellett az átvett nevek aránya emelendő még ki: *Zagyva*, *Szuha*. Két névben puszta személynévi elem található (*Hasznos*, *Mirhó*). Hasonló kategóriák jelennek meg a korai ómagyar kori Baranya víznevkincsében is, azonban a jövevénynevek (*Okor*, *Karasó*, *Szaporca*) aránya jóval nagyobb. A névanyagokban emellett találkozunk olyan víznevekkel is, melyek helynévképző (-di, -s, -sd) hozzáadásával (főként növénynévi) alapszóból alakultak: *Füzege*, *Gyöngyös* (Heves vm.), *Almádi*, *Almás*, *Egrefy*, *Füzesd*, *Zabos* (Baranya vm.).

Míg a régi egyrészes nevek szerkezetileg igen színes csoportot alkotnak, a szinkron névkincsben egyfajta elszegényedést, egyneműsödést tapasztalunk. Mindkét korpuszban az egyrészes puszta vízrajzi köznevek túlsúlya figyelhető meg. Az egri járásban emellett csupán egy kategória tűnik fel: két név más nyelvből került a magyarba: *Rima*, *Tarna*. A Sásdi járásban ezzel szemben képzett nevek is nagyobb számban jelennek meg: *Kapus*. A képzéssel keletkezett víznevek kapcsán érdemes felhívni a figyelmet arra is, hogy míg a régiségben -s, -d, -gy, -sd formánsok játszottak szerepet a névalkotásban, addig a Sásdi járás vízneveiben csupán az -s képző használatával találkozunk.

4.3. A kétrészes nevek körében szerkezeti szempontból különbséget kell tennünk a víznevi utótagú (Heves vm.: *Kis-Eger*, Baranya vm.: *Nagy-Okor*, Egri járás: *Parádi-Tarna*) és a vízrajzi köznévi utótagú (Heves vm.: *Szartos foka*, Baranya vm.: *Sebes-maláka*, Egri járás: *Kígyós-patak*, Sásdi-járási: *Bikali-árok*) nevek között. (A kétrészes folyóvíznevek utótag szerint megoszlásához lásd a 3. táblázatot.)

utótag	Heves vm.	Baranya vm.	Egri járás	Sásdi járás
víznév	3% (1)	23% (3)	8% (10)	—
vízrajzi kn	97% (27)	77% (10)	92% (121)	100% (363)
jelöletlen	30% (8)	70% (7)	90% (109)	99% (360)
jelölt	70% (19)	30% (3)	10% (12)	1% (3)

3. táblázat. A kétrészes folyóvíznevek utótag szerinti megoszlása.

Valamennyi vizsgált területről elmondható, hogy a víznévi utótagot tartalmazó nevekkel jóval ritkábban találkozunk. Ez az aránybeli eltérés azonban nem nyelvi okokkal magyarázható, hanem a jelenség természetföldrajzi tényezőkkel függ inkább össze, hiszen a víznévi alaptagú nevek többnyire az utótagban megnevezett víz valamely mellékágát, holtágát nevezik meg.

A folyóvízneveket alkotó vízrajzi köznévi utótagok kapcsán a következőket tapasztaljuk. A vizsgált korpuszok anyagában egyetlen olyan vízrajzi köznével találkozunk, amely mind a négy állományban szerepel: ez a *patak*. Az Árpád-kori névkincs Heves vármegyei állományában emellett az *aszó*, *ér* és a *víz*, míg a baranyaiban az *ág*, *ér*, *fok*, *maláka*, *séd* és a *víz* lexémák fordulnak elő. A mai folyóvíznév-kincs létrehozásában ugyancsak viszonylag kevés számú elem vett részt: az északi megyében a *csurgó*, *folyás* és a *víz*, délen pedig az *árok*, *csatorna*, *csörge* és *gát* köznevek jelennek meg a *patak* mellett.³

Sokkal érdekesebb tendenciára figyelhetünk fel, ha a vízrajzi köznévi utótagokat a jelöltség szempontjából vizsgáljuk meg. A két Árpád-kori névanyagban a jelölt, azaz birtokos személyjellel ellátott és a jelöletlen utótagok aránya fordított: Hevesben a jelölt (*Köves pataka*, *Két-Pók ere*), Baranyában a jelöletlen szerkezetek a gyakoribbak (*Sebes-maláka*). E szempontból a mai nevek jóval egységesebb képet mutatnak: jelölt alakokkal alig-alig találkozunk (Egri járás: *Mellér-völgy folyása*, *Szőke-víz folyása*, Sásdi járás: *Mura víze*). Már itt érdemes azonban felhívni a figyelmet arra, hogy a szinkrón névanyagban a jelöltség tipikusan az előtagon jelenik meg.

4.4. A kétrészes folyóvíznevek előtagjának bemutatásakor (lásd ehhez a 4. táblázatot) eltekintek attól, hogy külön tárgyaljam a víznévi és a köznévi utótagú neveket.

A nevek előtagjáról területi és kronológiai szempontból is megállapíthatjuk, hogy a változatosság jellemzi őket. Az egyes kategóriák aránya azonban — csakúgy, mint az egyrészes neveknél — jelentős mértékben módosult.

³ Érdemes megemlíteni, hogy a korai ómagyar korból fennmaradt, Abaúj–Pilis vármegyéből adatható folyóvíznevekben csupán 12 lexéma fordul elő utótagként, ezzel szemben NEMES MAGDOLNA szinkrón földrajzi köznévi kutatásai során több mint 120 olyan tőszót, összetételt vagy morfológiai változatot gyűjtött össze, mellyel folyóvizet jelölnek meg (2005). E tekintetben tehát egyfajta gazdagodást figyelhetünk meg. Ez a 120 lexéma azonban természetesen sem funkcionálisan, sem területileg nem alkot egységes csoportot.

	Heves vm.	Baranya vm.	Egri járás	Sásdi járás
puszta köznév	21% (6)	8% (1)	10% (14)	27% (100)
vízrajzi köznév	7% (2)	8% (1)	4% (6)	—
egyéb köznév	14% (4)	—	6% (8)	27% (100)
puszta tulajdonn.	50% (14)	23% (3)	24% (32)	3% (7)
víznév	32% (9)	8% (1)	4% (6)	1% (2)
személynév	7% (2)	—	2% (3)	—
egyéb helynév	11% (3)	15% (2)	18% (23)	2% (5)
képzett főnév	11% (3)	15% (2)	46% (60)	60% (219)
képzetlen mn.	14% (4)	46% (6)	11% (14)	7% (26)
kategorizálhatatl.	4% (1)	8% (1)	9% (11)	3% (11)

4. táblázat. A kétrészes folyóvíznevek előtagjának típusai.

A régi víznevek előtagjai között a jelöletlen köznévi (*Kőhíd-Kőrös*, Baranya vm.; *Rák-patak*, Heves vm.), tulajdonnévi, különösképpen víznévi lexémákkal találkozunk (*Karasó ága*, Baranya vm.; *Szartos foka*, Heves vm.). Emellett melléknévi természetű szó is szerepelhet első névrészként: ez lehet *-s* formánssal képzett főnév (*Rekettyés-maláka*, Baranya vm.; *Solymos pataka*, Heves vm.) vagy képzetlen melléknév egyaránt (*Nagy-Okor*, Baranya vm.; *Száraz-aszó*, Heves vm.). Míg Heves vármegyében a puszta tulajdonnévi előtagok a dominánsabbak, addig Baranyában a képzetlen melléknévi előtagok a gyakoribbak.

A szinkrón névanyagok esetében megjelennek a formáns nélküli köznévi és tulajdonnévi előtagok, mindkét korpuszban azonban a képzett előtagok túlsúlyát tapasztaljuk: Egri járás: *Major-vőgyi-patak*, *Roszkút-réti-patak* (Egri járás), *Kóti-árok*, *József-kúti-árok* (Sásdi járás). Míg a régiség kétrészes neveinek az előtagja esetében csupán az *-s* használata mondható elterjedtnek, s emellett inkább az utótag jelöltsége a domináns forma, addig a mai névanyagban az *-i* képző kiszorított majdnem minden más helynévképzőt, az előtag jelöltségének köszönhetően pedig az utótag formánssal való ellátottsága szinte teljesen eltűnt. A képzés alapjául szolgáló lexémák szintén eltérőnek mutatkoznak a két korszakban: a régiségben a nem vizet jelölő helynevek mellett igen gyakran növény- és állatnevek vesznek részt a névalkotásban, míg a szinkrón anyag esetében kevés kivételtől eltekintve nem vizet jelölő helynevekkel (település-, völgy- és dűlőnévvel) találkozunk ebben a szerepben.

5. Az összevető vizsgálatok eredményei azt jelzik, hogy területi és kronológiai szempontból is különbségek mutathatók ki a folyóvíznevek rendszerei között. A legszembevetőbb különbségnek az tűnik, hogy a régiség egy- és kétrészes neveinek az aránya jóval erősebb mértékben tér el egymástól a két korai ómagyar kori korpusz esetében, mint azt a szinkrón névanyagban láthatjuk. Ez minden bizonnyal azzal magyarázható, hogy míg a régebbi korok embereinek a helynévismerete nem haladt túl szűk környezetük határain, addig napjaink embere szá-

mos más helynevet is ismer és használ. Ez pedig minden bizonnyal hat a névkincs egységesedésére is.

Ugyancsak fontos eltérés mutatkozik a nevek szerkezettypusainak a megoszlásában: valójában egyfajta egyneműsödés figyelhető meg e tekintetben is. A korai víznevek körében viszonylag színes képet láthatunk ebből a szempontból: az egyrészes nevek között a jövevénynévi, a településnévi és a képzővel ellátott vízneveket emelhetjük ki arányuknál fogva, míg a kétrészes nevek csoportjából a képzetlen melléknévi előtagú és vízrajzi köznévi utótagú nevek domborodnak ki. Ezzel szemben a mai névanyagokban az *-i* képzős helynévi előtagú és vízrajzi köznévi utótagú nevek alkotják a jellemző szerkezettypust. (Ezek mögött a lexikális-morfológiai modellek változása mögött természetesen a szemantikai szerkezettypusok elmozdulása is megfigyelhető.)

Ebből adódóan úgy gondolom, hogy érdemes az egyes víznévrendszerek kronológiai és területi alapú összehasonlítását nagyobb névanyagon is elvégezni, a folyóvíznevek ugyanis e tekintetben szembetűnő változékonyságot mutat(hat)nak. Ilyenfajta kutatások esetleg döntőnek bizonyulhatnak az esetleges névjárások kérdésének az eldöntésében is.

A pontosabb kép megrajzolása érdekében azonban még egy megjegyzést fűznünk kell a víznevek változékonyságának a kérdéséhez. A folyóvíznevek szerkezettypusainak a változását taglalva célszerű különbséget tenni maguknak a folyóvízneveknek a típusai között is. Korábbi írásomban a folyóvizek földrajzi jellegét figyelembe véve és szocioonomasztikai megfontolásokat is szem előtt tartva elkülönítettem a nagy-, közép-, kis- és mikrovizeket, illetve ezek elnevezéseit (lásd részletesen GYÓRFFY 2009). E víz(név)tipológiát alkalmazva a folyóvíznevek állandóságának tételéről intuitíve azt mondhatjuk, hogy a nagy- és középvizek nevei nyelvi felépítésüket tekintve általában nem változnak. Gondoljunk például a *Duna, Tisza, Dráva, Száva, Berettyó, Körös* stb. nevekre. Ezek évszázadok (sőt némelyek akár egy évezrednél is hosszabb idő) óta ugyanabban a formában vannak jelen a magyar helynévrendszerben. A kis- és a mikrovizek elnevezései azonban jóval változékonnyabbak lehetnek, ami minden bizonnyal a nevek kisebb használati hatókörével magyarázható. Ennek az elgondolásnak az igazolása nagyobb névanyag bevonásával szintén az elvégzendő feladatok közé tartozik.

Irodalom

- BÁRCZI GÉZA (1958), *A magyar szókincs eredete*. Második, bővített kiadás. Bp.
BENKŐ LORÁND (1947), Víz- és helységneveink viszonyához. *MNy.* 43: 259–63.
BÍRÓ FERENC (1992), A régi vízi világ emlékei Körösladány földrajzi neveiben. *MND.* 100: 140–7.
BMFN. = *Baranya megye földrajzi nevei I–II*. Szerk. PESTI JÁNOS. Pécs, 1982.

- GYÖRFFY ERZSÉBET (2009), A többnevűség és a szakasznevek folyóvízneveink körében. In: *Helynévtörténeti tanulmányok 4.* Szerk. HOFFMANN ISTVÁN–TÓTH VALÉRIA. Debrecen, 2009. 105–13.
- HA. 2. = HOFFMANN ISTVÁN–RÁCZ ANITA–TÓTH VALÉRIA, *Helynévtörténeti adatok a korai ómagyar korból. 2. Doboka–Győr vármegye.* Debrecen, 1999.
- HMFN. = *Heves megye földrajzi nevei. I. Az Egri járás.* Szerk. PAPP LÁSZLÓ–VÉGH JÓZSEF. Bp., 1970.
- HOFFMANN ISTVÁN (2009), Víznevek a Kárpát-medencében: hidak nyelvek és kultúrák között. URL: <http://mta.hu/index.php?id=3340>.
- KISS LAJOS (1995), Földrajzi nevek kontinuitása a Dunántúlon. *MNy.* 91: 192–4.
- KISS LAJOS (1997), Pannónia helyneveinek kontinuitása. In: *Honfoglalás és nyelvészet.* Szerk. KOVÁCS LÁSZLÓ–VESZPRÉMI LÁSZLÓ. Bp. 187–97.
- KISS LAJOS (1999), Az újabb szláv víznév kutatás. In: KISS LAJOS, *Történeti vizsgálatok a földrajzi nevek körében.* Piliscsaba. 282–98.
- KMHsz. = *Korai magyar helynévszótár 1000–1350. 1. Abaúj–Csongrád vármegye.* Szerk. HOFFMANN ISTVÁN. Debrecen, 2005.
- KNIEZSA ISTVÁN (1942), *Erdély víznevei.* Kolozsvár.
- KOCÁN BÉLA (2009), A folyóvíznevek típusai és változásai Ugocsa vármegye ómagyar és középmagyar kori névanyagában. In: *Helynévtörténeti tanulmányok 4.* Szerk. HOFFMANN ISTVÁN–TÓTH VALÉRIA. Debrecen. 115–30.
- KOVÁCS ÉVA (2008), Az ómagyar kori Bihar vármegye vízneveinek nyelvi elemzése. In: *Név és valóság. A VI. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai.* Szerk. BÖLCSKEI ANDREA–N. CSÁSZI ILDIKÓ. Bp. 189–95.
- KRISTÓ GYULA (1985), A Kárpát-medencei helynévanyag kontinuitásának kérdéséhez. *MNyTK.* 170: 15–22.
- LŐRINCZE LAJOS (1947), *Földrajzineveink élete.* Bp.
- MARKÓ IMRE LEHEL (1970), Földrajzi köznevek és földrajzi tulajdonnevek. *NytudÉrt.* 70: 85–9.
- NEMES MAGDOLNA (2005), *Földrajzi köznevek állományi vizsgálata.* Debrecen. Doktori értekezés. Kézirat.
- TÓTH VALÉRIA (2001), *Névrendszertani vizsgálatok a korai ómagyar korban.* Debrecen.
- TÓTH VALÉRIA (2003), A Zala vízgyűjtőjének régi folyóvíznevei. *NÉ.* 25: 89–94.